THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאָס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

מיטוואָכדיקער יום-טוב און די קליינע קרעמער

די לאַגע פון די קליינע קרעמער ווערט ביי אונז אלץ ערגער און ערגער. די "דעפּאַרטמענטאַל סטאָרס" פון איין זייט, און די "טשיין סטאָרס" פון דער אַנדערער זייט. האַלטן אין איין דריקן דעם קליינעם קרעמער, מאַכנדיק זיין קאַמף פאַר זיין עקזיסטענץ זייער שווער.

דער גרויס-קאַפּיטאַל איז, קאַנטיק, אַנטשלאָסן צו פאַרכאַפּן פאַר זיך דאָס פעלד פונ'ם קליינעם האַנדל, און אַנצופירן א קאַמף קעגן אים איז ניט אין די כוחות פון די קליינע, ניט אָרגאַניזירטע קרעמער, וואָס באַנוצן זיך נאָך אָפט מיט פאַרעלטערטע מעטאָדן פון האַנדל. ער קאָן אויסהאַלטן נאָך ווי עס איז די קאָנקורענץ בלויז דורך שווערער, לאַנג-שעה'דיקער אַרבעט און דער מאַביליזאַציע פון אַלע כחות פון זיין פאַמיליע.

כאָטש די גרויס-קאַפּיטאַליסטישע האַנדלס-אונטערנעמונגען וועגן אַן די מאָדערנסטע מעטאָדן פון האַנדל, קאָן אָבער קיינער ניט וויינען, אז דער קליינער קרעמער זאָל אָפּגעוישט ווערן. דאָס וועט ניט בלויז מיינען די פאַרוואַנדלונג פון א גרויסער צאָל קרעמער פון עקאָנאָמיש זעלבסטשטענדיקע מענשן אין פּראָלעטאַריער. נאָר עס וועט מיינען אַן אַלגעמיינער פאַרלוסט פאַר דער געמיינשאַפט. דער קליינער קרעמער לייסטעט צום פּובליקום א סך דינסטן, וועלכע מען קאָן ניט קריגן פון די גרויסע פירמעס, וואָס האָבן ניט קיין פערזענלאַכן אינטערעס אין זייערע צופעליקע קונים און ניט אין דער געמיינדע, פון וועלכער זיי זוכן בלויז אַרויסצוציען אַזויפיל פּראָפיט, וויפל עס לאָזט זיך נאָר.

די האַלבשניידנדיקע קאָנקורענץ צווישן די פאַרשיידענע גרויסע האַנדלס אונטערנעמונגען וואָס גייט איצט אָן, איז זיכער בלויז א צייטווייליקע דערשיינונג. גרויס קאַפּיטאַל שטרעבט צו פאַראייניקונג, צו טראַסטן. זאָל אים געלינגען אַראָפּצוטרייבן דעם קליינעם קרעמער פון מאַרק, וועט עס ניט לאַנג נעמען, און פרייזן פון פּראָדוקטן וועלן שטאַרק געהעכערט ווערן, און עס וועט נעמען א סוף צו די שריינענדיקע מציאות.

פונ'ם אונטערגאַנג פונ'ם קליינעם קרעמער וועט פריער פון אַלץ ליידן דער מענש מיט קלענערע מיטלען, דער אַרבעטער. ניט נאָר וועט ער פאַרלירן די באַקוועמלאַכקייט פון דער נאָענטער סטאָר וואָס גיט אים א געלעגנהייט צו קויפן צו יעדער צייט זיינע באַדערפענישן אין קליינע קוואַנטיטעטן, נאָר ער וועט אויך פאַרלירן די מעגלאַכקייט צו קריגן אַביסל קרעדיטן אין א צייט פון נויט.

ליידער קאָן מען ניט באַווענען דעם עולם צו קויפן דוקא ביים קליינעם קרעמער, כדי אויפצוהאַלטן זיין עקזיסטענץ. די גרויסע סטאָרס האָבן די מיטלען צו צוציען דעם קונה, — ניט דוקא מיט ביליקערע פּרייזן, נאָר גיכער מיט די מאָדערנע מיטלען פון "אַדווערטייזינג" און געוויסע צוציענדיקע פאָרמען פון אויסשטעלונג. דער קליינער קרעמער, אין קאַמף פאַר זיין עקזיסטענץ, וועט זיך אויך מוזן אָרגאַניזירן און אָנגעמען די זעלבע מעטאָדן פון האַנדל.

ביז דאָס וועט אָבער פאַסירן, קאָן דער קליינער קרעמער פאַרהיטן זיין עקזיסטענץ נאָר דורך זיין פערזענלאַכער פליסיקייט מיט דער מיטהילף פון זיין פאַמיליע. לאַנגע שעה'ן זיינען פאַר אים אומבאַדינגט נויטיק, — דאָס "קליינע קרעמל אויפ'ן ראָג" טוט אירע מייסטע געשעפטן אין די אוונטן, ווען די גרויסע קראָמען זיינען פאַרמאַכט און די באַלעבאָסטע דאַרף עפּעס פאַר דער וועטשערע אָדער פאַר מאָרגנדיקן פרישטיק און מיטאָג.

די קליינע קרעמער שקלאָפן אפשר א הונדערט שעה א וואָך, און עס וואָלט אפשר געווען א מצוה צו באַפרייען זיי פון דער דאָזיקער שקלאַפעריי, און דער קליינער פון זיי וויל עס ניט פאַרבייטן אויף באַנקראָט. — און קיינער פונ'ם פּובליקום איז ניט פאַראינטערעסירט צו זעען זייער אונטערגאַנג, וואָס איז אומפאַרמיידלאַך, ווען מען זאָל אויף זיי אַרויפצווינגען קורצע שעה'ן.

ביז די קליינע קרעמער וועלן צופּאַסן זיך צו די נייע קאָנקורענץ אומשטענדן און וועלן שאַפן א פעסטערן באָדן פאַר זייער עקזיסטענץ, מוז מען זיי דערפאַר איבערלאָזן אין דעם דאָזיקן מצב. זיי מוזן אַרבעטן פון פרי ביז שפּעט יעדן טאָג אין וואָך, מיט דער מיטהילף פון אַנדערע מיטגלידער פון זייער פאַמיליע, כדי ניט צו פאַרלירן אינגאַנצן דעם באָדן פון אונטער זייערע פיס.

דער "ביי-לאָ" וואָס ווערט איצט באַהאַנדלט אין א קאָמיסיע פון שטאַט-ראַט צו שליסן אַלע פּראָוויזיע געשעפטן אין שטאָט אויף א האַלבן טאָג יעדן מיטוואָך, איז בעצם א וויינשנסווערטער געזעץ. ער קאָן אָבער אָנגעוענדעט ווערן בלויז אויף די גרעסערע פירמעס, וואָס האַלטן אָנגעשטעלט און וואָס פירן דורך זייערע געשעפטן אין באַשטימטע שעה'ן פון טאָג.

די פאָדערונג פאַר א מיטוואָכדיקן "האַלבן יום-טוב" ווערט געמאַכט אין נאָמען פון עטלאַכע טויזנט אָנגעשטעלטע אין די פּראָוויזיע געשעפטן אין שטאָט. די גרויסע פירמעס, וואָס פאָדערן אַזאַ "ביי-לאָ", וועלן זיכער גאָרנישט ניט פאַרלירן, ווען אַלע וועלן שליסן זייערע געשעפטן אויף דעם האַלבן טאָג יעדן וואָך, און דערפאַר קאָנען זיי זיך פאַרגינען צו זיין אַזוי גוט צו זייערע אָנגעשטעלטע. אגב וועלן זיי דערנאָך קאָנען אָנגעבן דעם מיטוואָכדיקן "האַלבן יום-טוב" אין נדן צו די מענשן וואָס זיי שטעלן אָן . . .

אָבער באַלד ווי דאָס ווערט געפאָדערט אינ'ם נאָמען פון די אָנגעשטעלטע, דאַרף זיך דער "ביי-לאָ" טאַקע באַציען אויף די געשעפטן, וואָס האַלטן געדונגענע מענשן. עס דאַרף מיינען, אז אַלע אָנגעשטעלטע זאָלן דאַרפן באַפרייט ווערן אויף א האַלבן טאָג יעדן מיטוואָך, — און זאָלן די איינגנטימער פון די סטאָרס דאַן האַנדלען ווי זיי אַליין פאַרשטייען: האַלטן די סטאָרס אָפן, אָדער פאַרמאַכן זיי.

מיר פאַרשטייען גאַנץ גוט, אז דאָס איז ניט וואָס די גרויסע געשעפטסלייט מיינען מיט פאַרלאַנגען אַזאַ "ביי-לאָ". זיי מיינען טאַקע א יום-טוב פאַר זיך, — מער ווי פאַר די אָנגעשטעלטע, און, אַזוי לאַנג ווי די קליינע קרעמער האַלטן אָפן זייערע קרעמלאַך, קאָנען זיי דאָך פאַרלירן עטוואָס פון זייערע געשעפטן.

עס זיינען אָבער דאָך די אַרבעטער אַלדערמען וואָס זיינען אין שטאָט ראַט אַממייסטן פאַראינטערעסירט אינ'ם "ביי-לאָ", ווייל דאָס האָט צו טאָן מיט עטלאַכע מויזנטער אַרבעטער. אָבער די אינטערסן פון די קליינע קרעמער דאַרפן אויך פאַרטיידיקט ווערן פון די אַרבעטער אַלדערמען. — אָט די קליינע קרעמער שטערן דאָך איינגנטלאַך דער פאַרמיטונג פון א מענ-לאַכער גרויס-קאַפּיטאַליסטישער שפּייז מאַנאָפּאָל, און זייער עקזיסטענץ איז בכלל אין די אינטערעסן פון די אַרבעטער.

די אַרבעטער אַלדערמען דאַרפן זיין באַזונדערס פאַראינטערעסירט אין פאַרמולירן דעם "ביי-לאָ" אַזוי, אז ער זאָל ניט צווינגען דעם קליינעם קרעמער, וואָס אַרבעט אין זיין קרעמל אַליין מיט זיין איינגענער פאַמיליע פאַר אַן אַרעם שטיקל ברויט, צו פאַרמאַכן זיין קרעמל אויף א האַלבן טאָג יעדע וואָך, און אַזוי אָפּשוואַכן נאָך מער זיין וואַקלדיקע פּאָזיציע.

די צוויי דורות פון דער קאָלאָניזאַציע

(די אַכט-און-צוואַנציקער און די פינף-און-דרייסיקער).

פון דר. מ. זאַגאַראָדסקי

די אַכט-און-צוואַנציקער זיינען גרויסע מיוחסים; מען רופט זיי "דעם באַראָנ'ס קינדער" און זיי זיצן אין דעם "אַם המושבות", אין דער "מוטער פון די קאָלאָניעס." אַז מען קוקט אַריין אין "תוך", מען אַנאַליזירט די זאַך ריכטיק, געפינט מען, אַז דער יחוס איז גאָרניט אַזוי אַריאַ, עס איז עפּעס דאָ א פגם אין דער משפחה, און די מוטער איז אויך שוין ניט מער ווי אַן אַלטע באַבע וואָס איז שוין געבליבן אַן א טאַכטער . . . .

פתח-תקוה איז על פי טעות אָנגערופן געוואָרן "אַם המושבות"; מקוה ישראל איז א סך עלטער (שוין מער ווי זעכציק יאָר אַלט!) און עס זיינען דאָ אין ארץ ישראל עטלאַכע פונקטן וואו מען האָט אָנגעוויבן זיך באַזעצן פריער ווי אין פתח תקוה, ניט קוקנדיק דערויף וואָס די ערד האָט מען געקויפט פריער אין פתח-תקוה אָבער וואָס דער געדאַנק קויפן די ערד איז געבוירן געוואָרן פריער. אין אמת'ן האָט מען געקאָנט א צייט רופן פתח-תקוה "אַם מושבות" (אָבער ניט "ה." מושבות) א "מוטער פון טעכטער קאָלאָניעס", ווייל פון דאַנען זיינען אַרויס עטלאַכע איינוואוינער אין האָבן געבויט נייע פונקטן: עין גנים, כפר סבא און עין חי, וועלכע זיינען געווען די ערשטע. צייט ווי טעכטער צו א מוטער; אָבער אַזעלכע טעכטער האָבן אויך אַנדערע קאָלאָניעס: זכרון יעקב האָט געהאַט מרח (איצט גבעת עדה), שווייץ, בורג (איצט בנימינה), און אַל גמל (בת שלמה) און האָט נאָך ביז היינט עטלאַכע טעכטער קאָלאָניעס; אפילו ראש פנה האָט אַרום זיך עטלאַכע קליינע פונקטן; און תימנער ישובים האָבן אַלע גרויסע קאָלאָניעס; דאָס איז אָבער אויך אַרויבער אין פאַרלויף פון די יאָר-הונדערטע וואָס די טוניס'ער אידן זיינען געווען אָפּגעשניטן פון דער איבעריקער אידישער וועלט, איז שווער צו וויסן. וואַרשיינלאַך איז ביידרס ריכטיק, ד. ה. דאָס מאַנכע פון זייערע מנהגים שטאַמען ווירקלאַך פון דער פעריאָד פאַר דעם חורבן און אַנדערע ווידער זיינען געשאַפן געוואָרן אין טוניס גופא אונטער דעם איינפלוס פון די באַזונדערע אומשטענדן און סביבה.

דער נוסח פון דאַוונען אין ביי די טוניס'ער אידן פאַרשיידן, סיי פון דעם ספרד'ישן און סיי פון דעם אַשכנז'ישן נוסח. זיי האָבן פילע תפילות וואָס די אַנדערע אידן האָבן דאָס ניט; דאַנענען פעלט ביי זיי פילע תפילות פון די אַשכנזים און ספרדים. מאַנכע פון די תפילות אין זייער סידור זיינען אין דער אַראַבישער שפּראַך געדרוקט מיט העבריאַישע אותיות.

ראש חודש איז ביי זיי א גרויסער יום טוב, עס איז ביי זיי א יום-כפור קטן, וואָס ווערט געפייערט מיט גרויסע צעמאָניעס און תשובה פונקט ווי ביי אונז יום-כפור.

(עס איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, דאָס אין די ביבלישע צייטן, ד. ה. ביז גלות בבל, איז יעדער ראש-חודש געווען א גרויסער יום-טוב ביי אידן. אין דעם טאָג איז ניט געטאָן געוואָרן קיין מלאכה, באַווייזט דאַרויף געפינען פילע אין תנ"ך. אַזוי צב"ש האָט דוד פאַר זיין אַנטלויפן פון שאול'ן גיזאָגט צו יהונתן: "הנה חודש מחר ואני ישב אשב עם המלך לאכול" (מאָרגן איז ראש חודש און איך וועל דאַרפן זיצן ביים קעניגלאַכן טיש צו דער סעודה); ישעיה הנביא אין זיינע ביטערע שטראָף רייד צום זינדיקן פאָלק זאָגט: "חודש ושבת קרא מקרא לא אוכל, און ועצרה" (וואָס איר רופט א פאַרזאַמלונג ראש חודש און שבת קאָן איך ניט פאַרטראָגן, ווייל די פייערונג איז מיט זינד); ראש חודש ווערט דאָ געשטעלט גלייך צו שבת. ערשט אין די צייטן פון בית שני איז דער יום-טוב ראש-חודש געוואָרן וואַכעדיקער, ווי מאַנכע פאַרצייטיקטע אַנדערע אידישע ימים טובים. ביז די טוניס'ער אידן שיינט עס צו זיין געבליבן דער פאַרציטיקער מנהג).

איינער פון די מערקווירדיקסטע מנהגים פון די טוניס'ער אידן איז זייער מצה. די רונדע דינע "געשטופּלטע" מצה, וואָס די נאַנצע אידישע וועלט געבראַכט אויס פסח איז אומבאַקאַנט צו די טוניס'ער אידן. זייער מצה איז אין דער פאָרמע פון אונזערע בייגל. זיי נעמען שטיקלאַך מצה טויג און וויקלען עס אַרום א שטעקן און באַקן עס אַזוי אין א אויוון. די מצה קומט אַרויס גענוי ווי אונזערע בייגל און אויף אַזוי אין דיק.

די "טונסי" ריידן העבריאַישע ווערטער מיט אַן אַראַבישן אַקצענט, אַזוי ווערט ביי זיי דער "קמץ" און דער "סגל" אַרויסגערעדט ווי דער "פתח", דער "פ" פונקט ווי דער "ב", א. א. וו.

דער חומש פון די "טונסי" איז אויף עטוואָס אַנדערש איינגעטייטלט ווי אונזער חומש. די פרשה משפטים איז ביי זיי עצטייטלט אין צוויי פרשיות: "משפטים" און "ואם כסף". די סדרות "מטות ומסעי" גייען ביי זיי קיינמאָל ניט צוזאַמען.

די "טונסים" הייראַטן זייער יונג, צו 12 און 13 יאָר. די חתונה קומט פאָר אין דער שול, ווי די חתן-כלה ווערן אַוועקגעזעצט אויבן אָן אויף ביינקלאַך (די "טונסים" זיצן ביים דאַוונען געוויינלאַך אויפ'ן פלאָר מיט די קני אונטערגעבויגן). איבער די קעפּ פון חתן-כלה ווערן פאַרשפּרייט א טלית, צוויי עדות שטעלן זיך אויף ביידע זייטן פון חתן - בלה און דער רב שטעלט זיך דאָן אין פראָנט פון דאָס יונגע פּאָרל מיט א סידור אין איין האַנט און א כוס אין דער צווייטער און איז מסדר קדושין לויט דעם אַלגעמיינעם טראַדיציאָנעלן אופן.

אַן אַנדער זאָנדערבאַרער מנהג פון די "טונסים" איז, וואָס די פרויען קומען יעדן פרייטאָג אויפ'ן בית-עלמין, יעדער מיט א טאָפּ קאָלך און א באַרשט און זיי קאָלכן אויס די מצבות פון זייערע קרובים און פרייזנט לכבוד שבת. די בית-עלמינ'ס זיינען אָן פאַרקנס, אָבער ווערן געהאַלטן זאָרגפעליק ריין.

די טוניסער אידן האָבן פאַרצייטן ניט געפייערט דעם צווייטן טאָג יום-טוב פון די "שלש רגלים". זיי האָבן אויך ניט געוואוסט פון פורים, האָבן אָבער געפייערט חנוכה. אונטער'ן איינפלוס פון די "גראַנער", האָבן די טוניסער נעמען פייערן דעם צווייטן טאָג יום-טוב און אויף פורים.

ביי די טוניס'ער הערשט א מנהג, דאָס א מאַן ביי וועמען צוויי ווייבער זיינען געשטאָרבן, טאָר מער ניט חתונה האָבן סיידן מיט אַן אַלמנה. א פרוי ביי וועמען צוויי מענער זיינען געשטאָרבן, טאָר מער גאָרניט הייראַטן; אויף א פרוי וועלכער ווערט צוויי מאָל גע'גט טאָר מער ניט הייראַטן.

אויב ביי א טוניס'ער איז ווערט געבאָרן א צווילינג — איינגלאַך, ווערן זיי געוואָרן פרץ און זרח; אויב דער צווילינג זיינען ביידע מיידלאַך ווערן זיי געריפן שרה און רבקה; אויב דער צווילינג איז א אינגל און א מיידל, ווערן זיי גערופן יצחק און רבקה.

צווישן די פראָמינענטע רבנים פון טוניס איז געווען יצחק לאַמבראַזאַ, אַן עלטער זייד פון דעם באַוואוסטן אידיש-אינטאַליגענטן געלערטן פראָפ. צעוואַרא לאַמבראַזאַ. יצחק לאַמבראַזאַ איז געווען רב הכולל פון טוניס פון 1710 ביז 1752. ער האָט פאַרפאַסט א תלמוד'ישן גוערל "זרע יצחק", וואָס איז געדרוקט געוואָרן נאָך זיין טויט און איז דער איינציקער העבריאַישער ספר, וואָס איז געדרוקט געוואָרן אין טוניס.

לאַמבראַזאַ'ס נאָכפאָלגער איז געווען מסוד רפאל אַלפסי, וועלכער האָט געשריבן א פירוש אויפ'ן שולחן ערוך (נעדרוקט אין לענהאַרן, איטאַליע). אַן אַנדער פאַראָנענטער רב און תלמודיסט איז געווען יהודה נייר, וועלכער האָט פאַרפאַסט מערערע רבני'שע ווערק, דאַרונטער "אוהלי יהודה", "שבות יהודה", "אלפי יהודה" און "מועדי ד".

אונטער דער הערשאַפט פון די "בערס" האָבן די טוניסער רבנים געהאַט פולע יורדישע מאַכט איבער זייערע קהלות. זיי זיינען געווען די ריכטער אין אַלע צייווילע און זאָגאַר קרימינאַלע קייסעס צווישן אידן און אידן, בלויז קיין טויט שלאָף האָבן זיי ניט געהאַט די מאַכט אַרויסצוגעבן.

אונטער דער איצטיקער פראַנצויזישער אַדמיניסטראַציע איז נאַטירלאַך יענע מאַכט פון די רבנים אַוועקגענומען גע-וואָרן און די טוניס'ער רבנים האָבן בלויז צו זאָרגן זיך פאַר די גייסטיקע אינטערעסן פון זייערע קהלות. אונטער דער פראַנצויזישער הערשאַפט געניסן די טוניס'ער אידן פולע בירגערלאַכע רעכטן און זיי זיינען זיכער צו געפינען גערעכטיקייט אין די געריכטן קאָנטראָלירט פון פראַנצויזישע יוריסטן. אַמאָל אָבער, האָבן געוויסע אַנטיסעמיטישע אַגיטאַטאָרן אין די געריכטן פון לאַנד און יורידישע מאַכט פון די רבנים איז געווען פון גרויס וויכטיקייט.

די אידן פון אַלזשיר

אַלזשיר, די שוועסטער לאַנד פון טוניס, וועלכע איז איצט אויף א פראַנצויזישע קאָלאָניע, האָט אויך א היבשע צאָל אידן, וועמעס געשיכטע און מנהגים אונטערשיידן זיך ווייניק פון די טוניס'ער אידן. די איינגעבוירענע אַלזשירער אידן, וועלכע האָבן אויף לענגערדעם, דאָס זייערע עלטערן האָבן זיך דאָרט באַזעצט פאַר דעם ערשטן חורבן, זיינען אָבער פיל אָבערגלויבישער פון די טוניס'ער אידן. איינער פון זייערע נאַרישע מנהגים איז, דאָס פרויען צעקאַליטשען זיך זייערע געזיכטער ביים דעם טויט פון א קרוב. כשוף מאַכעריי איז ביי זיי - א ספּעציעלע פּראָפעסיע, וואָס ווערט מיינטענס פּראַקטיצירט פון פרויען. ווען אַזוי מיצער איז קראַנק, איז זייער בעסטע סגולה אַוועקצולייגן א ווייסן האָן אָדער הון אונטער דעם בעט פון דעם קראַנקן אָדער קראַנקע.

אַלזשיר איז פאַר יאָר-הונדערטע געווען אונטער דער אויבערהערשאַפט פון דעם טערקישן סולטאַן און פאַר יענער צייט האָבן די אידן דאָרט געלעבט רואיק און אין פרידן, גענעסנדיק פּראָקטיש פולע אַוטאָנאָמיע. אין קעגנזאַץ צו טוניס האָט די פראַנצויזישע הערשאַפט ניט אויסגעבעסערט די לאַגע פון די אידן, אין מאַנכע פעלע נאָך פאַרערגערט.

די אורזאַך דערפון איז, דאָס אין אַלזשיר האָבן זיך באַזעצט א גרויסע צאָל אייראָפּייער, צווישן וועלכע דער מאָדערנער אייראָפּייאישער אַנטיסעמיטיזם האָט זיך שנעל פאַרשפּרייט, אַזוי, דאָס ווערנד די היסטאָרישע דרייפון אפע רע אין פראַנקרייך, זיינען פאַרגעקומען אין אַלזשיר גרויסע אַנטיסעמיטישע אומרוען און אַלזשיר איז פאַר א צייט געווען דער צענטער פון אַנטיסעמיטישער פּראָפּאַגאַנדע אין פראַנקרייך; דאָרט פלעגן אַרויסגעגעבן ווערן שמוציקע אַנטיסעמיטישע פּאַסקווילן וואָס זיינען צירקולירט געוואָרן אין פאַרזיי.

אַלזשיר, וועלכע איז געוואָרן א פראַנצויזישע קאָלאָניע פאַר טוניס, איז אָבער געווען די ערשטע פון די צפון אַפריקאַנער מדינות, וואו אידן האָבן באַקומען פולע רעכט. די אידישע עמאַנציפּאַציע אין אַלזשיר איז געשעען דורך אַן אָרדער פון דעם באַרימטן אידיש-פראַנצויזישן שטאַטסמאַן, קרעמיע.

אַלזשיר האָט לויט דעם צענזוס פון 1900 געהאַט א אידישע באַפעלקערונג פון פופציק טויזנט. זייט דאַן אָבער האָבן זיך דאָרט באַזעצט פילע אידן פון מאַראָקא און טוניס, ווי אויך מאַנכע אייראָפּייאישע אידן, אַזוי, דאָס די איצטיקע צאָל אידן דאָרט איז ניט גאָר באַשטימט, ביז דעם צענזוס דאַן האָט די שטאָט אַלזשיר גופא, די הויפּט שטאָט פון לאַנד, געהאַט 15,000 אידן. די האַפען שטאָט אַראַן 20,000; קאָנסטאַנטין — 13,000, מיט קליינע אידישע גרופּעס אין די אַנדערע שטעט.

פאַר דער פאַרשפּרייטונג פון אים לאָם אין צפון אַפריקע, איז אויך אין אַלזשיר אַזוי גוט ווי אין מאַראָקאָ און טוניס קרעדיט אומעטום אויף די באַראָרעס דישע רעליגיע און מאַנכע פון די באַראַבישע שבטים פון אַלזשיר האָבן זיך מגייר געווען. צווישן די שבטים פון אַלזשיר געווען אַלזשיר אין פאַר א צייט געווען דער אַנטיסעמיטישער טיקער יאַראַה שבט, וועלכער האָט אונטער א אידישן קעניג, וועמעס נאָמען עס איז געווען קאַהינא רוחיאַה, עגערגיש געקעמפט קעגן די אַראַבישע גענעראַלן. אַן אַראַבישער היסטאָריקער זאָגט עדות, דאָס מאַנכע שבטים האָבן זיך געהאַלטן ביי זייער אידישער רעליגיע אונטער דער אַראַבישער הערשאַפט.

ערשט אונטער דער אידרים דינאַסטיע (באַשריבן אין פריערדיקן אַרטיקל), זיינען אַלע יענע שבטים געוואָרן מחאַראַנער. מאַנכע פון אַלזשירער שבטים האָבן אָבער נאָך עד היום שפּורן פון זייער אידישקייט. אַזוי צום ביי-שפּיל איז ביי מאַנכע א מנהג צו פאַרהייליקן דעם שבת מאָג און צו רייניקן זייערע פיסטן, און שלאָ אַזוי פּוסטקייט, וו.

רובינסטיין הא בינס'עס אַוועק. און זיך — דו זאָלסט האָסט דאָרט אַט עצה, ווייסט ווי.

THE CANADIAN BREAKFAST
ROBIN HOOD
RAPID OATS
(PAN-DRIED)
MILKAWARE
ROBIN HOOD MILLS LIMITED
Montreal, Canada

זאַנדערבאַרע מנהגים פון די טוניס'ער אידן און די אידן פון אַלזשיר

פון ש. גרינבערוי

ווי געוואָנט אין לעצטן אַרטיקל פון דער דאָזיקער סעריע באַשטייען די טוניס'ער אידן פון צוויי גרופּעס: די ספרדישע, אָפּשטאַמענדיק פון שפּאַנישע, פאָרטוגעזישע און איטאַליענישע אידן, וועלכע וועלן גערופן מיט דעם אַלגעמיינעם נאָמען "גראַנער" (פון דער שטאָט גראַנאַדאַ, שפּאַניע, פון וואַנען די ערשטע "פרעמדע" אידן זיינען געקומען), און די איינגעבוירענע טוניס'ער אידן, וועלכע רופן זיך "טונסי", ד. ה. "טוניס'ער", צו אונטערשיידן זיי פון די "פרעמדע". עס זיינען די איינגעבאָרענע אידן, די "טונסים", וועמעס אורעלטערן האָבן זיך באַזעצט אין טוניס שפּעטסטנס אין דעם ערשטן נאָר הונדערט נאָכ'ן חורבן, און פילייכט נאָך פריער. די דאָזיקע אידן זיינען געבליבן עד היום ביי פילע אורעלטע מנהגים, וואָס זיינען אומבאַקאַנט צו דעם רעשט פון דער אידישער וועלט. אויב יענע מנהגים זייערע זיינען מיטגעבראַכט געוואָרן פון די יאָר-הונדערטע אידישע אַרבעט האָט מען געמוזט מיט זיי שטאַרק מלחמה האַלטן און די מלחמות האָבן זיך כמעט שטענדיק געגענדיקט מיט נאַרנים; דעם באַראָנ'ס נדבה אָדער מתנה ליינט ניט אַרויף קיין חובות . . . . גראַדע איינעקע פון די זיינען געקומען נאָכדעם און האָבן ניט געהאַט קיין שום שייכות צו דעם באַראָנס אַדמיניסטראַציע, די האָבן פאַרשטאַנען אַנדערש די זאַך, און פון זיי האָט זיך אויסגעאַרבעט אַא באַזונדערע פאַרטיי, די פאַרטיי פון די "נאַציאָנאַל" און צום סוף האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז עס פעלט נאָך פיל מאַטעריאַל אין די ביכער; יאָ, צרות האָט די קאָלאָניע זינט אירע ערשטע יאָרן; עס זיינען דאָ געפאַלן קרבנות פאַר יעדער טריט ערד וואָס מען האָט צוגעקויפט און פאַר יעדן בוים וואָס מען האָט פאַרפלאַנצט און ווען ניט דער באַראָן וואָלט פתח תקוה אפשר נאָך ביז דעם היינטיקן טאָג געווען אין דער לאַגע פון באַר טוביה, אָדער באַר יעקב . . . .

דער באַראָן האָט גענומען אונטער זיין שוץ אכט-און-צוואַנציק אויסגעקליבענע קאָלאָניסטן און האָט זיי געהיט און געהאַלפן ביז ער האָט זיי געבראַכט צו א פונקט, ווען זיי האָבן שוין געקאָנט שטיין פעסט אויף זייערע איינגענע פיס. אַט די 28 זיינען נאָך ביז היינט באַקאַנט אין דער קאָלאָניע, ווען עס זיינען שוין דאָ אין דער קאָלאָניע אַן ערך פון צען טויזנט נפשות. זיי זיינען געווען דער קערנדל אַרום וועלכן עס האָבן זיך קאָנצענטרירט אַלע אַנדערע קאָלאָניסטן און איינוואוינער מיט אַרבעטער און אויף זיי ווייזט מען אַן זייער אַט מיט די פינגער, אַמאָל צו גוטן און אַמאָל צו בייזן. די 28קער האָבן די הילף פון דעם באַראָן פאַרשטאַנען ניט ווי א נאַציאָנאַלע הילף וואָס ליינט אויף דעם נעהאָלפענעם פאַרשיידענע פאַרפליכטונגען; זיי האָבן עס אָנגענומען ווי א פּערזענלאַכע נדבה אָדער ווי א מתנה פאַר זייער "פרומקייט" און שום תנאים; דער באַראָן האָט זיי ליב געקראָגן, אָדער רחמנות נעהאַט און האָט זיי געשיינקט עטלאַכע טויזנט פראַנק, זיי זאָלן דיינגען אַרבעטער וועלכע זיי ווילן און פלאַנצן אין בויען וואָס זיי ווילן . . . צווישן דעם "באַראָנס קינדער" זיינען געווען אַזעלכע וואָס פאַר אידישע אַרבעט האָט מען געמוזט מיט זיי שטאַרק מלחמה האַלטן און די מלחמות האָבן זיך כמעט שטענדיק געגענדיקט מיט נאַרנים; דעם באַראָנ'ס נדבה אָדער מתנה ליינט ניט אַרויף קיין חובות . . . . גראַדע איינעקע פון די זיינען געקומען נאָכדעם און האָבן ניט געהאַט קיין שום שייכות צו דעם באַראָנס אַדמיניסטראַציע, די האָבן פאַרשטאַנען אַנדערש די זאַך, און פון זיי האָט זיך אויסגעאַרבעט אַא באַזונדערע פאַרטיי, די פאַרטיי פון די "נאַציאָנאַל" און אין דער אַרויסגעוויזן, אז עס פעלט נאָך פיל מאַטעריאַל אין די ביכער; יאָ, צרות האָט די קאָלאָניע זינט אירע ערשטע יאָרן; עס זיינען דאָ געפאַלן קרבנות פאַר יעדער טריט ערד וואָס מען האָט צוגעקויפט און פאַר יעדן בוים וואָס מען האָט פאַרפלאַנצט און ווען ניט דער באַראָן וואָלט פתח תקוה אפשר נאָך ביז דעם היינטיקן טאָג געווען אין דער לאַגע פון באַר טוביה, אָדער באַר יעקב . . . .

דער באַראָן האָט גענומען אונטער זיין שוץ אכט-און-צוואַנציק אויסגעקליבענע קאָלאָניסטן און האָט זיי געהיט און געהאַלפן ביז ער האָט זיי געבראַכט צו א פונקט, ווען זיי האָבן שוין געקאָנט שטיין פעסט אויף זייערע איינגענע פיס. אַט די 28 זיינען נאָך ביז היינט באַקאַנט אין דער קאָלאָניע, ווען עס זיינען שוין דאָ אין דער קאָלאָניע אַן ערך פון צען טויזנט נפשות. זיי זיינען געווען דער קערנדל אַרום וועלכן עס האָבן זיך קאָנצענטרירט אַלע אַנדערע קאָלאָניסטן און איינוואוינער מיט אַרבעטער און אויף זיי ווייזט מען אַן זייער אָט מיט די פינגער, אַמאָל צו גוטן און אַמאָל צו בייזן. די 28קער האָבן די הילף פון דעם באַראָן פאַרשטאַנען ניט ווי א נאַציאָנאַלע הילף וואָס ליינט אויף דעם נעהאָלפענעם פאַרשיידענעם פאַרפליכטונגען; זיי האָבן עס אָנגענומען ווי א פּערזענלאַכע נדבה אָדער ווי א מתנה פאַר זייער "פרומקייט" און שום תנאים; דער באַראָן האָט זיי ליב געקראָגן, אָדער רחמנות נעהאַט און האָט זיי געשיינקט עטלאַכע טויזנט פראַנק, זיי זאָלן דיינגען אַרבעטער וועלכע זיי ווילן און פלאַנצן אין בויען וואָס זיי ווילן . . . צווישן דעם "באַראָנס קינדער" זיינען געווען אַזעלכע וואָס פאַר אידישע אַרבעט האָט מען געמוזט מיט זיי שטאַרק מלחמה האַלטן און די מלחמות האָבן זיך כמעט שטענדיק געגענדיקט מיט נאַרנים; דעם באַראָנ'ס נדבה אָדער מתנה ליינט ניט אַרויף קיין חובות . . . . גראַדע איינעקע פון די זיינען געקומען נאָכדעם און האָבן ניט געהאַט קיין שום שייכות צו דעם באַראָנס אַדמיניסטראַציע, די האָבן פאַרשטאַנען אַנדערש די זאַך, און פון זיי האָט זיך אויסגעאַרבעט אַא באַזונדערע פאַרטיי, די פאַרטיי פון די "נאַציאָנאַל" און אין דער אַרויסגעוויזן, אז עס פעלט נאָך פיל מאַטעריאַל אין די ביכער; יאָ, צרות האָט די קאָלאָניע זינט אירע ערשטע יאָרן; עס זיינען דאָ געפאַלן קרבנות פאַר יעדער טריט ערד וואָס מען האָט צוגעקויפט און פאַר יעדן בוים וואָס מען האָט פאַרפלאַנצט און ווען ניט דער באַראָן וואָלט פתח תקוה אפשר נאָך ביז דעם היינטיקן טאָג געווען אין דער לאַגע פון באַר טוביה, אָדער באַר יעקב . . . .

דער באַראָן האָט גענומען אונטער זיין שוץ אכט-און-צוואַנציק אויסגעקליבענע קאָלאָניסטן און האָט זיי געהיט און געהאַלפן ביז ער האָט זיי געבראַכט צו א פונקט, ווען זיי האָבן שוין געקאָנט שטיין פעסט אויף זייערע איינגענע פיס. אַט די 28 זיינען נאָך ביז היינט באַקאַנט אין דער קאָלאָניע, ווען עס זיינען שוין דאָ אין דער קאָלאָניע אַן ערך פון צען טויזנט נפשות. זיי זיינען געווען דער קערנדל אַרום וועלכן עס האָבן זיך קאָנצענטרירט אַלע אַנדערע קאָלאָניסטן און איינוואוינער מיט אַרבעטער און אויף זיי ווייזט מען אַן זייער אָט מיט די פינגער, אַמאָל צו גוטן און אַמאָל צו בייזן. די 28קער האָבן די הילף פון דעם באַראָן פאַרשטאַנען ניט ווי א נאַציאָנאַלע הילף וואָס ליינט אויף דעם נעהאָלפענעם פאַרשיידענעם פאַרפליכטונגען; זיי האָבן עס אָנגענומען ווי א פּערזענלאַכע נדבה אָדער ווי א מתנה פאַר זייער "פרומקייט" און שום תנאים; דער באַראָן האָט זיי ליב געקראָגן, אָדער רחמנות נעהאַט און האָט זיי געשיינקט עטלאַכע טויזנט פראַנק, זיי זאָלן דיינגען אַרבעטער וועלכע זיי ווילן און פלאַנצן אין בויען וואָס זיי ווילן